

УДК 336.77

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ

***О.О. Лемішко, кандидат економічних наук
Європейського університету***

Розглянуто різні підходи до визначення сутності оборотного капіталу, досліджено основні напрями прискорення обіговості оборотного капіталу, як фінансового джерела забезпечення суб'єктів агробізнесу, запропоновано способи розв'язання цієї задачі по кожній з основних складових оборотного капіталу.

Оборотний капітал, обіговість, фінансове забезпечення, суб'єкти агробізнесу, реальні активи, фінансові активи, фінансовий менеджмент.

Фінансове забезпечення суб'єктів агробізнесу зумовлює об'єктивну необхідність вибору реальних або фінансових активів для вкладення капіталу. Розвиток ринкових відносин в Україні та досвід зарубіжної системи господарювання визначають залежність результатів діяльності підприємств від ефективності управління процесом формування і використання їх оборотного капіталу, зокрема його обіговості. Тому дослідження основних напрямів прискорення обіговості оборотного капіталу продовжує бути актуальним питанням на сьогодні, і є важливим чинником підвищення ефективності функціонування підприємств аграрної сфери України.

Існують різні підходи до визначення сутності оборотного капіталу. Найчастіше можна зустріти два, які розглядаються з різних позицій: з позиції фінансового менеджменту і з позиції бухгалтерського обліку – залежно від цільової настанови виконуваних завдань. А.Г. Загородній дає

таке визначення: «Оборотний капітал – це капітал, інвестований у оборотні (поточні) активи підприємства.» [3,с.206]. Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчук вважають, що оборотний капітал підприємства є вартісною субстанцією всіх видів його оборотних активів. [9,с.296].

Відповідно до існуючих стандартів бухгалтерського обліку – оборотні активи – це кошти та їх еквіваленти, не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом 12 місяців з дати Балансу. Оперуючи таким поняттям як оборотні кошти, доречним буде відзначити, що деякі автори, а саме А.М. Ковальова, М.Я. Коробов, І.Т. Балабанов, вживаючи ці терміни, показують абсолютну ідентичність дефініцій – оборотні кошти й оборотний капітал [4,с.145;5,с.89; 1,с.158]. Ця рівнозначність пояснена з позиції економічної теорії: поняття «капітал» може бути у грошовій, продуктивній і товарній формах (найбільш широкі, загальне поняття капіталу відповідає його грошовій формі), і «грошовий капітал» розглядається як вартісна форма всього капіталу, а не тільки, як певна сума грошей, що спрямовується у ході господарсько-підприємницької діяльності на придбання засобів виробництва й предметів праці.

На думку Д.С. Молякова, визначення оборотних коштів як авансованих коштів, спрямованих на створення запасів оборотних виробничих фондів і фондів обігу, не розкриває повного економічного змісту цієї категорії, оскільки воно не враховує, що поряд з авансуванням певної суми коштів відбувається об'єктивний процес авансування в ті ж запаси вартості прибавочного продукту, створеного підприємством у ході виробництва. [6, с. 53].

Найоптимальніший підхід до визначення оборотного капіталу подано у працях А.М. Поддєрьогіна Він підкреслює, що мета функціонування оборотного капіталу буде досягнута тоді, коли відбувається приріст коштів, вкладених у капітал порівняно з авансованою сумою: «Частина капіталу, що втрачає свою споживну вартість за один виробничий цикл, вартість якої повністю повертається на підприємство разом з реалізацією продукції, називають оборотним капіталом. Чим вища частка оборотного капіталу у співвідношенні між основним і оборотним капіталом, тим швидше обертається капітал» [8, с.227].

Підсумовуючи вищевикладене, можна формулювати таке визначення: «Оборотний капітал – це частина капіталу, що інвестується у створення майнових цінностей, споживаних однократно, створених за рахунок авансування грошових і прирівняних до них засобів, які обслуговують господарський процес і повністю використовуються протягом одного виробничого циклу; тобто, оборотний капітал – це частина як власного, так і позикового капіталу, що інвестована у створення оборотних активів».

Фінансове забезпечення суб'єктів агробізнесу обумовлює потребу в оборотному капіталі, що у свою чергу залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх чинників. Здебільшого, саме негативні зміни зовнішніх чинників (спад кон'юнктури в економіці загалом, чималий рівень інфляції, нестабільність фінансового ринку, сезонні коливання сільськогосподарського ви-

робництва, посилення монополізму на ринку та ін.) підвищують рівень витрат у фінансуванні оборотного капіталу. Якщо така можливість відсутня повністю, або частково, суб'єкти агробізнесу вимушені іти на екстенсивне зростання оборотного капіталу завдяки борговому утриманню своєї фінансової спроможності. Окрім того, недеференційоване зменшення фінансових потоків, обумовлене специфікою сільськогосподарського виробництва, уможлиблює підвищення витрат з фінансування оборотного капіталу. Фінансове забезпечення суб'єктів агробізнесу на сьогодні має таку тенденцію: понад 70% оборотних активів покриваються позиковими джерелами, тобто для аграрної сфери характерне боргове фінансування оборотного капіталу.

Одним з найважливіших показників ефективного управління оборотним капіталом є висока його обіговість. Звідси основна задача раціонального управління оборотним капіталом суб'єктів агробізнесу полягає в тому, що варто скорочувати період оборотності оборотних коштів загалом, і по кожній з найвагоміших складових. Показники оборотності обігових коштів мають велике значення для оцінки фінансового стану суб'єктів агробізнесу, оскільки швидкість перетворення обігових коштів у грошову форму безпосередньо впливає на платоспроможність підприємства.

Крім того, збільшення швидкості обороту поточних активів за інших рівних умов підвищує інвестиційну привабливість суб'єктів агробізнесу. Рішення задачі скорочення періоду обороту обігових коштів загалом полягає у зниженні періоду обороту кожної з найбільш вагомих їх складових, а саме, запасів матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, дебіторської заборгованості. Поліпшення використання оборотного капіталу вивільняє його. Це вивільнення може бути абсолютним і відносним. Абсолютне вивільнення оборотного капіталу – це пряме скорочення потреби в оборотному капіталі проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва (реалізації).

Відносне вивільнення оборотного капіталу – це різниця між потребою в оборотному капіталі суб'єктів агробізнесу, розрахованої на підставі планової чи фактичної оборотності звітного року і сумою оборотного капіталу, за якою виконано виробничу програму наступного за звітним року. Інакше кажучи, відносне вивільнення оборотного капіталу постає тоді, коли внаслідок поліпшення його використання суб'єкти агробізнесу з такою сумою оборотного капіталу (або з незначним його зростанням) у плановому році збільшують обсяг виробництва. За інших умов господарювання через інфляційні процеси найреальнішим є відносне вивільнення оборотного капіталу.

Величина оборотного капіталу визначає потребу у оборотних коштах. Розглянемо способи розв'язання цієї задачі по кожній з основних складових оборотних коштів. Для скорочення періоду обороту і відповідно збільшення значення коефіцієнта оборотності щодо запасів матеріалів і покупних виробів (так само як і для всіх інших особливо значущих за величиною оборотних засобів) необхідно реалізувати комплекс організацій-

но-технічних і фінансових заходів. У числі способів, що впливають на мінімізацію витрат у запасах матеріалів, слід зазначити:

- встановлення прогресивних норм витрати сировини, матеріалів, палива;
- заміна вартісних видів матеріалів і палива на більш дешеві без зниження якості продукції;
- систематична перевірка стану складських запасів.

Для більш глибокого дослідження проблеми прискорення оборотності оборотного капіталу розглянемо функціонування оборотних коштів підприємства загалом, й у кожній з найзначущих складових поточних активів за допомогою процесу регулювання тривалості виробничого і фінансового циклів. Тривалість виробничого циклу визначається як сума періодів оборотів запасів матеріалів, незавершеного виробництва і готової продукції.

Фінансовий цикл більше виробничого на період обороту дебіторської заборгованості і період обороту авансів постачальникам матеріалів. Отже, оборотність поточних активів тим вища, чим менша тривалість виробничого і фінансового циклів.

Ефективне управління виробничим і фінансовим циклами полягає у розв'язанні таких задач:

- скорочення виробничого циклу і відповідно зменшення періоду обороту матеріалів, зменшення періоду обороту незавершеного виробництва, зменшення періоду обороту готової продукції;
- зменшення періоду обороту дебіторської заборгованості;
- зменшення періоду обороту авансів за матеріали, тобто скорочення часу між оплатою матеріалів і їхнім надходженням на підприємство до початку виробничого циклу.

Далі розглянемо можливі методи зменшення періоду обороту незавершеного виробництва. До витрат у незавершеному виробництві належать усі витрати на продукцію, що виготовляється. Це вартість виробничих запасів, що вступили в технологічний процес виготовлення. Сюди ж належать заробітна плата, виплачувана працівникам підприємства при виготовленні продукції, а також витрати на споживані енергоресурси, витрати на утримання і ремонт будинків, споруд, устаткування у період виготовлення.

На сьогоднішні обсяг оборотних коштів у незавершеному виробництві у аграрній сфері у сучасних умовах може досягати від 22 до 44 % загального обсягу оборотних коштів. Отже, розв'язання задачі прискорення оборотності оборотних коштів суб'єктів агробізнесу в ряді випадків залежить від того, як розв'язується проблема зменшення тривалості обороту капіталу у незавершеному виробництві. Для результативного управління періодом обороту засобів у незавершеному виробництві необхідно контролювати і відслідковувати фінансові і організаційно-технічні заходи, які впливають на хід виробничого процесу. До їхнього числа належать:

- ретельний розрахунок трудомісткості виготовлення сільськогосподарської продукції і зіставлення її з можливостями виробництва за чисельністю робочих кадрів;

- залучення до випуску товарної продукції суміжних підприємств у випадку недостатчі власних виробничих потужностей;
- впровадження і функціонування системи якості, що відповідає міжнародним стандартам і передбачає матеріальне стимулювання за виробництво якісної продукції.

Усе вищевикладене має важливе значення у будь-який період функціонування як суб'єктів агробізнесу, так і економіки загалом. Однак в умовах посткризового становлення ринкових відносин ефективність розв'язання цих питань має винятково важливе значення. Ще одною із складових виробничого циклу є період одного обороту засобів у готовій продукції. Розміри запасів готової продукції залежать від характеру виробництва, маркетингової стратегії і попиту на продукцію.

Однак незалежно від масштабів виробництва і виду сільськогосподарської продукції, метою ефективного управління засобами є мінімізація засобів у складі готової продукції, по-перше, і зменшення періоду обороту цих засобів, по-друге. Скорочення запасів готової продукції в аграрній сфері – задача вкрай складна.

Відповідно розв'язання проблеми «розморожування» засобів, вкладених у готову продукцію, гранично чіткої організації праці і застосування спеціальних методів управління. Так, для суб'єктів агробізнесу із великими масштабами виробництва і чималою номенклатурою товарів оптимізація періоду обороту засобів у готовій продукції може бути досягнута при застосуванні методу ABC контролю. Аналіз використання цього методу при управлінні оборотними коштами, вкладеними у запаси матеріалів, широко використовується і у міжнародній практиці, і українськими підприємствами зокрема. Аналогічно цей метод можна застосовувати у ході управління оборотністю коштів у готовій продукції. Тим більше доречно його застосування підприємствами аграрної сфери в умовах посткризової економіки. Для цього всі запаси готової продукції поділяються на три категорії за ступенем важливості відповідно до очікуваного виторгу від реалізації. При цьому варто враховувати, що виконання договірних зобов'язань з постачання товарної продукції є обов'язковим незалежно від її вартості. З цього погляду більш ефективно розв'язується задача прискорення оборотності засобів у запасах готової продукції шляхом застосування системи своєчасного виробництва. Ефективне управління оборотністю засобів у готовій продукції досягається також розвитком дилерської мережі. Така мережа дозволяє істотно знизити запаси продукції на складах підприємства, прискорити продаж продукції і, як наслідок, знизити період обороту засобів у готовій продукції.

Одним з основних напрямів прискорення обіговості оборотних коштів є досконале управління запасами товарно-матеріальних цінностей. Це проблемне питання має розглядатися як одне з найактуальніших. Практично всі суб'єкти агробізнесу постають перед проблемою надлишка запасів і їх не оптимального складу. Основними напрямками прискорення обіговості оборотних коштів підприємства, щодо скорочення і оптимізації запасів товарно-матеріальних цінностей вважаємо такі:

- оптимізація обсягу закупівлі партії товарів;
- упровадження системи обліку і контролю запасів, що працює в режимі реального часу і реальної цінності;
- вибір системи обліку запасів, найвигіднішою для підприємства;
- безперервна оцінка реальної вартості запасів на складі;
- вивільнення застарілого товару на складах завдяки продажу з великими знижками або простим списанням;
- контроль витрат, пов'язаних з товарними запасами;
- аналіз можливості впровадження сучасних управлінських прийомів регулювання запасів.

Справа в тім, що запаси принципово мають тенденцію до росту. Такий закон бізнесу. Але це зростання може бути виправдане тільки адекватним ростом обсягів продажу так, щоб оборотність запасів не знижувалася. В ідеальному вираженні обсяг запасів на складі має дорівнювати нулю. Практично це означає, що середній період оборотності товарних запасів становить 1 – 2 дні. Упровадження такої системи, дає змогу заощадити максимально можливу кількість грошей. Але, працюючи відповідно зі стратегією диверсифікованості, суб'єкти агробізнесу вимушені неминуче збільшувати запаси на складі та відповідні витрати, що, у свою чергу, призводить до зниження обіговості запасів. Тому у ході виробничої діяльності кожне підприємство аграрного сектору має оптимізувати виробничі запаси товарно-матеріальних цінностей, а також прискорювати оборотність оборотних коштів завдяки реалізації непотрібних товарно-матеріальних цінностей.

Однією з вагомих складових оборотних коштів підприємства є дебіторська заборгованість, тобто боргові права до клієнтів. Відповідно оборотність засобів у складі дебіторської заборгованості істотно впливає на оборотність всіх оборотних коштів підприємства. Для ефективного управління оборотністю засобів у дебіторській заборгованості доцільно застосовувати такий комплекс взаємозалежних заходів.

По-перше, необхідна чітка робота з обліку і списання дебіторської заборгованості з обліком наявної нормативно-правової бази.

По-друге, для скорочення періоду обороту дебіторської заборгованості можна використовувати метод АВС контролю за дебіторами.

По-третє, важливо використовувати можливість оплати боргів вексями, цінними паперами (акції, облігації), оскільки чекання оплати «живими грошми» може бути набагато дорожче.

По-четверте, по можливості необхідно орієнтуватися на збільшення кількості замовників для зниження ризику несплати монопольним споживачем.

По-п'яте, варто використовувати можливості продажу рахунків дебіторів факторинговій компанії (спеціалізована організація або факторинговий відділ комерційного банку). У вітчизняній практиці така форма управління оборотністю дебіторською заборгованістю обмежена. Однак з подальшим розвитком ринкових відносин вона одержить широке розповсюдження.

Нарешті, проблему прискорення оборотності засобів у дебіторській заборгованості можна розв'язувати ще на етапі висновку угод із замовниками товарної продукції (робіт, послуг). Для цього необхідно в угоді передбачити як форму розрахунку за виконані роботи з інкасо в безакцептному порядку. Розглядаючи прострочену заборгованість з фінансового погляду, варто зауважити, що для покупця (клієнта) вона є істотним джерелом фінансових ресурсів, насамперед в умовах високих відсоткових ставок. Головна задача у частині скорочення терміну оборотності і забезпеченні збору дебіторської заборгованості полягає у такому:

- систематизація й аналіз інформації, щодо усіх потенційних клієнтів підприємства, залучаючи потенційних замовників;
- встановлення системи знижок у випадку дострокової оплати рахунків підприємства;
- застосування факторингу для одержання частини непогашеної в термін дебіторської заборгованості;
- упровадження системи відповідальності менеджерів по продажах за несвоєчасну оплату їхніми клієнтами рахунків підприємства;
- відмовлення від обслуговування слабких у грошовому змісті клієнтів.

Важливим з числа наведених вище чинників є персональна відповідальність менеджерів за стягнення заборгованостей. Цю відповідальність мають поділяти між собою менеджери з обліку і менеджери з продажу. Перші відповідають за своєчасність постачання інформації про те, що термін платежу минув. Другі керують роботою і безпосередньо беруть участь у зборі дебіторської заборгованості.

Останнім важливим елементом прискорення обіговості оборотного капіталу є оптимізація грошового обігу. Це завдання вирішується завдяки ефективному управлінню грошовими потоками підприємства у ході кругообігу його коштів, забезпеченням синхронізації обсягів надходження й витрати коштів по ділових періодах, підтримкою необхідної ліквідності його оборотних активів. Одним з результатів такої оптимізації є мінімізація середнього залишку вільних грошових активів, що забезпечує зниження витрат від їх неефективного використання й інфляції.

Висновки. Здійснення фінансового забезпечення суб'єктів агробізнесу зумовлює об'єктивну необхідність вибору реальних або фінансових активів для вкладення капіталу. Частина капіталу, що інвестується у створення майнових цінностей, споживаних однократно, створених завдяки авансуванню грошових і прирівняних до них засобів, які обслуговують господарський процес і повністю використовуються протягом одного виробничого циклу є оборотним капіталом. На сьогодні день аграрна сфера характеризується негативною тенденцією екстенсивного зростання оборотного капіталу. Змінити негативні тенденції можна тільки на базі формування цілісної системи визначальних чинників, щодо прискорення обіговості оборотного капіталу, визначення джерел його фінансування та оптимізації, що є необхідною умовою стабілізації фінансового стану аграрних підприємств загалом.

Список літератури

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учеб. Пособ. / Балабанов И.Т. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 408 с.
2. Вовк В.М. "Математичне моделювання в управленні фінансовою діяльністю підприємства" / Вовк В.М., Левицька Г.І. // Фінанси України. – 2000. – №10. – С.88 – 92.
3. Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – [3-тє вид., випр. та доп.] – К.: Т-во «Знання», КОО, 2012. – 587 с.
4. Ковалева А.М. Финансы фирмы: Учеб. / Ковалев А.М., Лапуста М.Г. // – М.: ИНФРА, 2009. – 416 с.
5. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. / Коробов М.Я. – [2-ге вид., стер.] – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 378 с.
6. Моляков Д.С. Финансы предприятия отраслей народного хозяйства: Учебн. Пособ. / Моляков Д.С. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 200 с.
7. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства: Підруч. / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І.— [2-е від., перероб. і доп.] – К.: Либідь, 2003. – 384 с.
8. Фінансовий менеджмент: Підруч. / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2010. – 536 с.
9. Шевчук Н.В. Управління капіталом підприємства: Навч. Посіб. / Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчук – К.:КНЕУ, 2007. – 440 с.

This article considers different approaches to determining the nature of working capital, the basic acceleration directions of working capital turnover as a source of agrobusiness entities financial providing are investigated, solutions to this problem for each of the main components of working capital are proposed.

Working capital, turnover, financial support, subjects agrobusiness, real assets, financial assets, financial management.

В данной статье рассмотрены различные подходы к определению сущности оборотного капитала, исследованы основные направления ускорения оборачиваемости оборотного капитала, как финансово-источника обеспечения субъектов агробизнеса, предложены способы решения данной задачи по каждой из основных составляющих оборотного капитала.

Оборотный капитал, оборачиваемость, финансовое обеспечение, субъекты агробизнеса, реальные активы, финансовые активы, финансовый менеджмент.